

คอลัมน์ “จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง”

ผู้จัดกรรรายวัน ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 29 ตุลาคม 2541

บริโภคนิยม

รังสรรค์ ทัศนะพรพันธุ์

เสียงเรียกร้องให้ประชาชนชาวไทยเพิ่มรายจ่ายในการบริโภคกำลังก้องกังวาน

ในนามของความรักชาติ นายธนาคารบางนายออกมาเปล่งมธุรสวาจาว่า หากต้องการให้สังคมเศรษฐกิจไทยฟื้นตัวจากภาวะถดถอย ประชาชนชาวไทยจักต้องเพิ่มรายจ่ายในการบริโภค ตรรกของข้อเรียกร้องนี้ ก็คือ เมื่อประชาชนเพิ่มรายจ่ายในการบริโภค ภาคการผลิตสามารถขายสินค้าและบริการที่ผลิตได้ การผลิตย่อมขยายตัว และการจำเรอญเติบโตทางเศรษฐกิจย่อมเกิดขึ้น

แต่ข้อที่น่ากังขาก็คือ เสียงเรียกร้องนี้เกิดจากความรักชาติจริงละหรือ มิได้เกิดจากความเห็นแก่ตัวหรือเหตุใบนายธนาคารผู้คุมด้วย ‘ความรักชาติ’ จึงไม่เคยเอื้อนเอ่ยและเรียกร้องให้มีการช่วยเหลือคนยากจน และไม่เคยมั้แต่แสดงความเอื้ออาทรต่อผู้คนที่ต้องทำงานชนิดหลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน แต่แล้วกลับมาเรียกร้องให้คนไทยเพิ่มการใช้จ่ายในการบริโภค เพียงเพื่อให้สังคมเศรษฐกิจไทยฟื้นตัวจากภาวะถดถอย

ข้อที่นายธนาคารมิได้เอื้อนเอ่ย ก็คือ เมื่อระบบเศรษฐกิจไทยฟื้นตัวจากภาวะถดถอย ภาคธุรกิจเอกชนย่อมมีความสามารถในการชำระหนี้เพิ่มขึ้น ปัญหาหนี้สูญและหนี้เสียของธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินต่างๆย่อมลดลง และนี่เองเป็นสารสนเทศที่ซ่อนเร้นของข้อเรียกร้องนี้ สารสนเทศที่ซ่อนเร้นดังกล่าวนี้สะท้อนถึงความเป็นสัตว์เศรษฐกิจของนายธนาคารอย่างยิ่ง

แทนที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นแก้ปัญหภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ นายธนาคารและนายทุนการเงินทั้งหลาย หากมีความรักชาติจริง สมควรที่จะเรียกร้องตนเองให้กระทำการเพื่อประเทศชาติ โดยลดละความเห็นแก่ได้เยี่ยงสัตว์เศรษฐกิจ หนทางหนึ่งในการฟื้นคืนจากภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ ก็คือ การเร่งประนอมหนี้กับลูกหนี้ การลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ และการขยายการให้สินเชื่อ มาตรการต่างๆเหล่านี้ล้วนอยู่ในวิสัยที่นายธนาคารและนายทุนการเงินทั้งหลายสามารถดำเนินการได้ และเป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจไทยโดยมิพักต้องสงสัย

ในช่วงสองเดือนเศษที่ผ่านมา ธนาคารพาณิชย์ร่วมกันลดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากลงอย่างฮวบฮาบ ในขณะที่การปรับลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้เป็นไปอย่างเชื่องช้ายิ่ง อัตราดอกเบี้ยเงินฝากออมทรัพย์เหลือเพียงปีละ 4.5% ต่อปี อัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำอยู่ในช่วง 6.5 – 7.5% ต่อปี ในขณะที่อัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ตกประมาณ 14–15% ต่อปี ผลก็คือความแตกต่างระหว่างดอกเบี้ยเงินให้กู้กับอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก (interest spread) สูงถึง 7% การอ้างส่วนต่างของอัตราดอกเบี้ยไว้ในระดับสูงเช่นนี้ ในด้านหนึ่งย่อมเกื้อกูลต่อการบรรเทาภาวะการขาดทุนของธนาคารพาณิชย์ แต่ในอีกด้านหนึ่งแสดงถึงการเอาเปรียบประชาชนเจ้าของเงินฝาก อีกทั้งไม่เกื้อกูลต่อการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจด้วย

ประพฤติกรรมของนายธนาคารพาณิชย์ดังที่กล่าวข้างต้นนี้มิได้สะท้อนให้เห็นอะไรอื่นนอกเหนือจากความเป็นสัตว์เศรษฐกิจของนายธนาคารพาณิชย์ และความเป็นสัตว์เศรษฐกิจอีกเช่นกันที่ทำให้นายธนาคารพาณิชย์บางนายออกมาเรียกร้องให้ประชาชนเพิ่มการใช้จ่ายในการบริโภคแทนที่จะเรียกร้องตนเองในการปรับลดอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้และในการขยายการจัดสรรสินเชื่อ

แต่การอ้างส่วนต่างระหว่างอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้กับอัตราดอกเบี้ยเงินฝากไว้ในระดับสูงเช่นนี้ ยังเป็นประเด็นแห่งการวิพากษ์ในประชาสังคม จนท้ายที่สุดรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังต้องออกมา ‘เล่นละคร’ แสดงความไม่เห็นด้วยด้วยท่าที่อันขึงขัง

ข้อที่พึงพิจารณาอย่างยิ่ง ก็คือ การเพิ่มการใช้จ่ายในการบริโภคของประชาชนให้คุณให้โทษแก่ระบบเศรษฐกิจไทยอย่างไรบ้าง

เมื่อเกิดวิกฤติการณ์การเงินเดือนกรกฎาคม 2540 จนทางการต้องปล่อยให้เงินบาทมีค่าลอยตัว ประชาชนถูกเรียกร้องให้รัดเข็มขัดและลดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว เพราะประพฤติกรรมการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ไม่ว่าจะป็นภาครัฐบาลหรือภาคเอกชน นับเป็นสาเหตุปฐมฐานของปัญหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด หรืออีกนัยหนึ่ง ปัญหาการขาดแคลนเงินออม จนเกิดช่องว่างระหว่างการลงทุนกับการออม (Investment – Saving Gap)

นับตั้งแต่สังคมเศรษฐกิจไทยก้าวสู่ยุคของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติในปี 2504 เป็นต้นมา การขาดแคลนเงินออมเป็นปัญหาของระบบเศรษฐกิจไทยมาโดยตลอด เพียงแต่ในระยะแรกเริ่ม อาการของปัญหายังไม่ร้ายแรง หากแต่ทวีความร้ายแรงตามกาลเวลา จนกลายเป็นปัญหาเรื้อรัง เมื่อระบบเศรษฐกิจไทยมีปัญหาเงินออมมีไม่พอแก่การใช้จ่าย ทางออกของการแก้ปัญหา ก็คือ การยืมเงินออมจากต่างประเทศ (foreign saving) หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การกู้ยืมเงินจากต่างประเทศ นับตั้งแต่ปี 2504 เป็นต้นมา ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

จึงเป็นยุทธศาสตร์การพึ่งพิงการก่อหนี้ต่างประเทศเพื่อหล่อเลี้ยงการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Debt – led Growth)

แต่การพึ่งพิงการก่อหนี้ต่างประเทศย่อมมีขีดจำกัด เพราะขึ้นอยู่กับความสามารถในการชำระหนี้ และความเชื่อมั่นของชุมชนการเงินระหว่างประเทศที่มีต่อระบบเศรษฐกิจไทย หากความสามารถของระบบเศรษฐกิจในการชำระหนี้เสื่อมทรามลง หรือชุมชนการเงินระหว่างประเทศหมดความเชื่อมั่นที่มีต่อระบบเศรษฐกิจไทย การหล่อเลี้ยงการเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการอาศัยหนี้ต่างประเทศนี้อาจเป็นไปได้อีกต่อไป การขาดความเชื่อมั่นที่มีต่อระบบเศรษฐกิจไทยในช่วงปี 2539 – 2540 ทำให้มีการโยกย้ายเงินทุนออกจากระบบเศรษฐกิจไทย จนสร้างปัญหาเสถียรภาพทางการเงินอย่างรุนแรง

หลังวิกฤติการณ์การเงินเดือนกรกฎาคม 2540 ประชาชนถูกเรียกร้องให้ลดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว และการเก็บหอมรอมริบถูกตีตราว่าเป็นประพฤติกกรรมอันควรแก่การสรรเสริญ แต่แล้วเวลาผ่านไปเพียงขวบปีเศษ สถานีวิทย์และสถานีโทรทัศน์บางสถานีพากันโฆษณาชวนเชื่อประหนึ่งว่า การออมเป็นประพฤติกกรรมที่ไม่ดี อันสมควรแก่การประนาม เพราะการออมขัดขวางการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ

ในท่ามกลางสภาวะการณดังกล่าวนี้ ประชาชนคนสามัญย่อมตกอยู่ในความสับสนและปฏิบัติตัวไม่ถูก เพราะมีข้อกังขาว่า การออมเป็นความดีหรือความเลวกันแน่

ประชาชนคนไทยมีการใช้จ่ายเกินตัวมาเป็นเวลาช้านาน ทั้งนี้ด้วยอิทธิพลของลัทธิบริโภคนิยม(Consumerism) ในระดับมหภาค ระบบเศรษฐกิจไทยต้องยืมเงินออมจากต่างประเทศมาใช้จ่าย ในระดับจุลภาค คนจนที่มีรายได้น้อยพอประทังชีวิต จำเป็นต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อความอยู่รอดแห่งชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา แต่คนชั้นกลางจำนวนมาก ซึ่งมีรายได้เกินเลยระดับพอประทังชีวิต มีประพฤติกกรรมการใช้จ่ายเกินตัว กลุ่มทุนยักษ์ใหญ่ ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศอาศัยการโฆษณาเป็นกลไกในการหลอหลอมรสนิยมของผู้บริโภค และจัดระบบการขายสินค้าผ่อนส่ง เพื่อกระตุ้นการใช้จ่ายในการบริโภค ในประการสำคัญ กระบวนการสากลानุวัตรของวัฒนธรรมแองโกลแซกซันก็ดี กระบวนการแปลงวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า(Commodification)ก็ดี และการเติบโตใหญ่ของทุนวัฒนธรรม(Cultural Capital)ก็ดี ล้วนแล้วแต่ส่งเสริมการเติบโตของลัทธิบริโภคนิยม

การเติบโตใหญ่ของภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่เกือบตลอดทศวรรษ 2530 มีส่วนเสริมส่งเสริมการเติบโตใหญ่ของลัทธิบริโภคนิยมอย่างสำคัญ ไม่เพียงแต่จะมีการใช้จ่ายอย่างเกินตัวและการนำเข้า

สินค้าฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศเท่านั้น หากทว่าคนไทยจำนวนไม่น้อยยังเดินทางไปต่างประเทศ เพื่อใช้จ่ายในการบริโภคภายนอกประเทศอีกด้วย

หากการ ‘กลับตัวกลับใจ’ เป็นบทเรียนสำคัญจากวิกฤติการณ์เศรษฐกิจปี 2540 สังคมเศรษฐกิจไทยจักต้องปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยหันมาพึ่งตนเองมากขึ้น และเดินแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง ในการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์พัฒนาดังกล่าวนี้นี้ ประชาชนจะต้องปรับเปลี่ยนประเพณีการบริโภค โดยลดการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยและจำกัดมิให้มีการใช้จ่ายอย่างเกินตัว

ขอให้สังเกตด้วยว่า ประเทศที่มีเงินออมอย่างพอเพียงและไม่ต้องพึ่งพิงเงินทุนจากต่างประเทศ ดังเช่นไต้หวันและสิงคโปร์ แม้จะต้องเผชิญวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจดุจเดียวกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงอื่น ๆ แต่ก็สามารถฝ่าคลื่นลมมรสุมไปได้โดยบอบช้ำไม่มากนัก ในขณะที่ประเทศที่มีปัญหาการขาดแคลนเงินออม และยึดกุมยุทธศาสตร์การพึ่งพิงเงินกู้จากต่างประเทศ ในการหล่อเลี้ยงการเติบโตทางเศรษฐกิจแล้วแต่มีอันเป็นไป ไม่ว่าจะเป็นเกาหลีใต้ ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์

เมื่อภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ในญี่ปุ่นแตกสลายนับตั้งแต่ปี 2534 เป็นต้นมา จนต้องเผชิญกับภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ รัฐบาลญี่ปุ่นเพียรเรียกร้องให้ประชาชนเพิ่มการใช้จ่ายในการบริโภคเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ ธนาคารแห่งประเทศไทยใช้มาตรการทางการเงินในการส่งเสริมการบริโภค ด้วยการลดอัตราดอกเบี้ยเพื่อทำลายสิ่งงูใจในการออม

รัฐบาลนายชวน หลีกภัย กำลังเจริญรอยตามรัฐบาลญี่ปุ่นด้วยการลดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากให้อยู่ในระดับต่ำ จนในเวลานี้อัตราดอกเบี้ยเงินฝากต่ำกว่าอัตราเงินเฟ้อ ในขณะที่อัตราเงินเฟ้อตกประมาณ 8% อัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำอยู่ในช่วง 6.5 – 7.5% ต่อปี นั้นย่อมหมายความว่า อัตราดอกเบี้ยเงินฝากที่แท้จริง (real rate of interest) มีค่าติดลบ ซึ่งมีผลในการทำลายสิ่งงูใจในการออม

แต่ระบบเศรษฐกิจไทยมีโครงสร้างแตกต่างจากญี่ปุ่นอย่างสำคัญ ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นมีดุลบัญชีเดินสะพัดเกินดุล ระบบเศรษฐกิจไทยมีปัญหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดในขั้นรากฐาน แม้จะมีการคาดการณ์ว่า บัญชีเดินสะพัดจะเกินดุลในปีนี้ แต่ก็ยังเป็นปรากฏการณ์เพียงชั่วคราว เนื่องจากเป็นผลจากภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ หากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจคืนสู่สภาพปกติ การขาดดุลบัญชีเดินสะพัดจะต้องเกิดขึ้นอีกดังที่ปรากฏมาแล้วซ้ำแล้วซ้ำเล่า ตลอดระยะเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ความแตกต่างด้านโครงสร้างนี้เอง ทำให้การใช้นโยบายการเงินแบบญี่ปุ่นจำต้องระมัดระวัง เพราะการส่งเสริมการใช้จ่ายในการบริโภคในญี่ปุ่นอาจมิได้มีผลถึง

กับทำให้ญี่ปุ่นมีปัญหาคาราคาซังดุเดือดขึ้นสะพัด แต่การส่งเสริมการใช้จ่ายในการบริโภคในประเทศ ไทยย่อมซ้ำเติมปัญหาคาราคาซังแคลนเงินออม และส่งเสริมการเติบโตของลัทธิบริโภคนิยม

บทเรียนจากเรื่องนี้ ก็คือ รักยาวให้สั้น รักสั้นให้ต่อ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หากเห็นแก่ผลประโยชน์ระยะยาว จักต้องบั่นทอนการเติบโตของลัทธิบริโภคนิยม และบั่นทอนการใช้จ่ายเกินตัวของประชาชน ในทางกลับกัน หากเห็นแก่ผลประโยชน์ระยะสั้น เพียงหวังให้เศรษฐกิจฟื้นตัวก็ต้องต่อลมหายใจให้แก่ลัทธิบริโภคนิยม และส่งเสริมการใช้จ่ายอย่างเกินตัวของประชาชนต่อไป

ประชาชนมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะเลือกเส้นทางเส้นหนึ่งเส้นทางใดระหว่างทางแพรง ทั้งสองนี้ ขอแต่เพียงให้มีสารสนเทศอันสมบูรณ์สำหรับการตัดสินใจ